

**Бібліографічний список:**

1. Польовий М.А. Джерела сучасного політичного тероризму в демократичних режимах / М.А. Польовий // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. – Тернопіль, 2014. – Вип. 19. Ч. 1. – С. 319 – 327.
2. Schreiber J. The ultimate weapon : Terrorists and World Order. – N. Y. : William Morrow, 1978. – 218 p.
3. Мошкова Л.И. Понятие и сущность терроризма / Л.И.Мошкова // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. – Одеса, 2000. – Вип. 9. – С. 294 – 299.
4. Кримінальний кодекс України : затверджений Законом України № 2341-III від 05.04.2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/print1335369427674983>
5. Нарочницкая Е. А. Терроризм и демократия : (на примере этнического терроризма в странах Запада) / Е.А. Нарочницкая // Актуальные проблемы Европы : сб. науч. тр. / РАН, ИНИОН. – М. : Изд-во ИНИОН РАН, 2003. – №1 : Европа и США перед вызовом терроризма. – С. 27 – 59.
6. Eubank W. Terrorism and democracy / W.Eubank, L.Weinberg // Terrorism and political violence. – L., 2001. – Vol. 13. – №1. – P. 155 – 164.

*Стаття посвящена аналізу гіпотези про наявності причинно-слідственої зв'язи між розвитком сучасних форм міжнародного тероризму і розвитком різноманітних форм глобального громадянського суспільства.*

*The article is devoted to the analysis of hypothesis about the presence of substantial connection between development of modern forms of international terrorism and development of various forms of global civil society.*

Стаття надійшла до редколегії 05.10.2015

УДК 341.645.5:341.231.14.001.8

**Пташинська В. П., НУ «ОЮА»**

## **ВПЛИВ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ НА НАЦІОНАЛЬНУ ІМПЛЕМЕНТАЦІЮ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД**

*Стаття присвячена питанням застосування положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у внутрішній діяльності держави. Основну увагу приділено рішенням Європейського суду з прав людини, їх впливу на національну імплементацію Конвенції. Розглянуто напрямки імплементації Конвенції у правову систему України.*

Вступ України до Ради Європи поставив перед країною ряд питань, пов'язаних із процесом встановлення і забезпечення відповідності національного законодавства та юридичної практики держави вимогам європейських стандартів з прав людини, зокрема, нормам Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Ратифікувавши Конвенцію, Україна висловила згоду на її обов'язковість, надала їй статусу частини національного законодавства та розпочала процес імплементації даного міжнародного договору у національний правопорядок.

Проблема імплементації міжнародних договорів традиційно досліджувалася в науці міжнародного права такими відомими юристами-міжнародниками, як М.М.Антонович, Е.Бредлі, М.В.Буроменський, В.Г.Буткевич, О.С.Гавердовський, Л.Г.Гусейнов, М.Дженіс, А.І.Дмітрієв, Г.В.Ігнатенко, І.І.Лукашук, Р.А.Мюллерсон, С.В.Шевчук, А.А.Яковлєв та іншими. Однак у їх працях здебільшого відображались проблеми міжнародно-правової, а не національної імплементації.

Окремі аспекти судового застосування в Україні практики Європейського суду з прав людини, а також способів імплементації правових позицій, що становлять її зміст, у національну правову систему розглядали у своїх працях І.А.Войтюк, І.В.Дмитриченко, О.І.Євтушенко, В.І.Євінтов, О.В.Климович, В.П.Кононенко, Д.Д.Луспеник, В.В.Лутковська, А.С.Мацко, В.Є.Мармазов, В.П.Паліюк, П.М.Рабінович, Н.М.Раданович, О.В.Соловійов, Т.І.Фулей та інші.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод відзначається високим рівнем абстрактності її приписів, насиченістю оціночними поняттями («розумний строк», «достатньо часу й можливостей», «інтереси правосуддя» тощо), внаслідок чого її основний зміст розкривається у відповідній прецедентній практиці Європейського суду з прав людини, що сформувалася в ході застосування норм цього міжнародного акта Судом.

Для України як держави-учасниці Конвенції знання та використання таких прецедентів при застосуванні норм останньої є необхідною запорукою виконання взятих на себе міжнародно-правових зобов'язань, що з неї випливають. Звідси рішення Суду наділяються певними можливостями щодо внутрішньодержавної імплементації Конвенції.

У вітчизняній літературі спроба визначити «імплементаційні напрямки» впливу рішень Європейського суду з прав людини на національну імплементацію Конвенції була здійснена Н.М.Раданович в рамках загально-теоретичного дослідження національної імплементації міжнародних договорів щодо прав людини на матеріалах

впровадження Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод шляхом визначення наступних напрямків:

- обов'язкове виконання рішення Суду державою, щодо якої це рішення було ухвалено;
- можливість повторного розгляду (перегляду) справи за умов неналежного реагування на рішення;
- приведення національного законодавства у відповідність із Конвенцією;
- застосування норм Конвенції національними правозастосувальними органами, зокрема, судами;
- тлумачення Конвенції національними суб'єктами права;
- діяльність органу конституційної юрисдикції, зокрема, Конституційного Суду України;
- вплив рішень Суду на правосвідомість представників органів держави, окремих громадян [1, с.14-15].

Погоджуючись з тим, що ці процеси дійсно мають вплив на імплементацію Конвенції у національну правову систему України, слід зазначити, що зазначені «імплементаційні напрямки» дещо спрощують і схематизують реальні процеси імплементації.

В рамках даної статті зробимо свою спробу встановити можливі напрямки (шляхи) впливу рішень Європейського суду з прав людини на національну імплементацію Конвенції у національну правову систему, національне законодавство та правозастосовчу практику України.

*Перший напрямок* зумовлено виконанням рішень Європейського суду з прав людини державою, щодо якої це рішення було ухвалено.

23 лютого 2006 року Верховною Радою України з метою врегулювання відносин, що виникають у зв'язку з обов'язком держави виконати рішення Європейського суду з прав людини у справах проти України, у зв'язку з необхідністю усунення причин порушення Україною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і протоколів до неї, впровадження в українське судочинство та адміністративну практику європейських стандартів прав людини та створення передумов для зменшення числа заяв до Європейського суду з прав людини проти України був прийнятий спеціальний Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» №3477-IV [2], практичне застосування якого визначено Постановою Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо реалізації Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 31 травня 2006 р. [3].

В статті 1 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» законодавець чітко визначив, які рішення Європейського Суду з прав людини необхідно розуміти як рішення Суду, ухвалені у справах проти України: а) остаточне рішення Європейського суду з прав людини у справі проти України, яким визнано порушення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод; б) остаточне рішення Європейського суду з прав людини щодо справедливої сатисфакції у справі проти України; в) рішення Європейського суду з прав людини щодо дружнього врегулювання у справі проти України; г) рішення Європейського суду з прав людини про схвалення умов односторонньої декларації у справі проти України [2].

Рішення Суду є обов'язковим для виконання Україною відповідно до статті 46 Конвенції. Порядок виконання Рішення Суду визначається вищезазначеним Законом, Законом України «Про виконавче провадження», іншими нормативно-правовими актами з урахуванням особливостей, що передбачені Законом.

*Другий напрямок* пов'язаний із застосуванням додаткових заходів індивідуального характеру, передбачених статтею 10 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини».

Додатковими заходами індивідуального характеру є відновлення попереднього юридичного стану, який Стягувач мав до порушення Конвенції (*restitutio in integrum*) шляхом повторного розгляду справи судом, включаючи відновлення провадження у справі; повторного розгляду справи адміністративним органом та інші заходи передбачені у Рішенні [2].

Перегляд остаточних судових рішень Верховним Судом України на підставі рішень міжнародних судових установ, в тому числі Європейського суду з прав людини, якими констатується порушення Україною міжнародних зобов'язань у сфері прав людини, стало можливим завдяки прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підстав перегляду судових рішень» від 11 лютого 2010 року [4], яким внесені зміни до вітчизняних процесуальних кодексів, зокрема: Господарсько-процесуального (ст.ст. 111-15, 111-16) [5], Цивільного процесуального кодексів (ст. 354) [6] та Кодексу про адміністративне судочинство (ст.ст. 237, 243) [7] щодо виконання рішень міжнародних судових установ.

*Третій напрямок* впливу рішень Суду на досліджувану імплементацію передбачає вжиття заходів загального характеру.

Вказані заходи вживаються з метою забезпечення додержання державою положень Конвенції, порушення яких встановлене Рішенням,

забезпечення усунення недоліків системного характеру, які лежать в основі виявленого Судом порушення, а також усунення підстави для надходження до Суду заяв проти України, спричинених проблемою, що вже була предметом розгляду в Суді.

Заходами загального характеру є заходи, спрямовані на усунення зазначеної в Рішенні системної проблеми та її першопричини, зокрема:

а) внесення змін до чинного законодавства та практики його застосування;

б) внесення змін до адміністративної практики;

в) забезпечення юридичної експертизи законопроектів;

г) забезпечення професійної підготовки з питань вивчення Конвенції та практики Суду прокурорів, адвокатів, працівників правоохоронних органів, працівників імміграційних служб, інших категорій працівників, професійна діяльність яких пов'язана із правозастосуванням, а також з триманням людей в умовах позбавлення свободи;

д) інші заходи, які визначаються – за умови нагляду з боку Комітету міністрів Ради Європи – державою-відповідачем відповідно до Рішення з метою забезпечення усунення недоліків системного характеру, припинення спричинених цими недоліками порушень Конвенції та забезпечення максимального відшкодування наслідків цих порушень [2].

**Четвертий напрямок** передбачає застосування Конвенції та практики Європейського суду з прав людини у національному правопорядку України.

Даний напрямок характеризується застосуванням Конвенції та практики Європейського суду з прав людини національними судами під час здійснення правосуддя, а також у сфері законодавчої діяльності та адміністративній практиці.

Застосування у сфері законодавства та в адміністративній практиці регламентується статтею 19 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини».

Орган, відповідальний за забезпечення представництва України в Європейському суді з прав людини та координацію виконання його рішень (далі – Орган представництва) здійснює юридичну експертизу всіх законопроектів, а також підзаконних нормативних актів, на які поширюється вимога державної реєстрації, на відповідність Конвенції, за результатами чого готує спеціальний висновок.

Орган представництва забезпечує також постійну та з розумною періодичністю перевірку чинних законів і підзаконних актів на відповідність Конвенції та практиці Суду, передовсім у сферах, що

стосуються діяльності правоохоронних органів, кримінального провадження, позбавлення свободи.

За результатами передбаченої перевірки Орган представництва подає до Кабінету Міністрів України пропозиції щодо внесення змін до чинних законів та підзаконних актів з метою приведення їх у відповідність з вимогами Конвенції та відповідною практикою Суду.

Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади забезпечують систематичний контроль за додержанням у рамках відомчого підпорядкування адміністративної практики, що відповідає Конвенції та практиці Суду.

Відповідно до ч.1 ст.17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права [2].

Це положення формально легітимізувало для українських суддів можливість прямо посилалися у судовому рішенні на практику Європейського суду. Посилання на норми Конвенції та рішення Європейського суду з прав людини – це не право суддів, а їх обов'язок.

Під практикою Суду в розумінні законодавця слід розуміти практику Європейського суду з прав людини та Європейської комісії з прав людини[2].

В п.12 абз.3 Постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 13 від 19.12.2014 року «Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя» міститься роз'яснення, у відповідності до якого застосування судами Конвенції має здійснюватись з обов'язковим урахуванням практики Європейського суду з прав людини не тільки щодо України, а й щодо інших держав [8].

Практика міжнародних судових органів захисту прав людини доводить, що ці органи докладають чимало зусиль задля ініціювання широкого застосування національними судами норм міжнародних конвенцій з прав людини. Зокрема, Європейський Суд з прав людини неодноразово наполягав на застосуванні такого принципу: якщо Конвенція є правовою основою, на яку може посилається заявник, то він повинен це робити в національному суді або навіть сам національний суд має звернутися до необхідної норми Конвенції.

Водночас, характеризуючи сучасний стан практики національної імплементації Конвенції, а також практики Суду, слід погодитись з А.А. Яковлевим, який на підставі аналізу такої практики характеризує її як таку, що поки не є системною, а механізм звернення

до прецедентної практики Європейського співтовариства залишається невідпрацьованим. В окремих випадках без чіткого розуміння причин такого посилення національні суди застосовують різні схеми апелювання до таких «прецедентів»: 1) національні суди звертаються до принципів Конвенції; 2) національні суди звертаються до витлумаченого Європейським Судом з прав людини змісту ст. 1 Першого Протоколу до Конвенції та основоположних свобод; 3) національні суди здійснюють текстуальне посилення на рішення Європейського суду з прав людини та вказують його назву; 4) національні суди самостійно тлумачать норми ст. 1 Першого Протоколу до Конвенції і цим створюють власне право розуміння Конвенції; 5) існують приклади так званих «ритуальних» звернень судів до тексту ст.1 Протоколу 1 до Конвенції, коли таке посилення є зайвим.

Імплементация міжнародно-правових норм про права людини, в українське законодавство є складною процедурою, яка потребує спеціального доктринального осмислення. Прийняття Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» допомогло визначити підстави та порядок застосування судами України його рішень та практики. Проте Закон не усунув найбільш складних питань, пов'язаних з визначенням місця міжнародних договорів України у правовій системі України, із співвідношення норм ЄКПЛ з нормами універсальних договорів про права людини, які «залишаються» частиною українського законодавства. Закон не надає чіткої відповіді на цілу низку правових питань, застосовуючи, очевидно, загальний підхід – закон не може регулювати особливості застосування судами судової практики, він може лише легалізувати саму можливість застосування. Таким чином саме українські суди повинні виробити підходи до застосування рішень ЄСПЛ [9, с.17-18].

У цьому контексті доречним було би надання рекомендаційних роз'яснень вищих судових установ з питань формування підходів до застосування практики Європейського Суду з прав людини.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що можливі напрямки впливу рішень Європейського суду з прав людини на національну імплементацію Конвенції у національну правову систему, національне законодавство та правозастосовчу практику України знаходять свій прояв у безпосередньому виконанні рішень, їх забезпеченні шляхом вжиття заходів індивідуального та загального характеру, а також застосуванні практики Суду щодо України та інших держав у сфері законодавства, адміністративній практиці та національними судами під час здійснення правосуддя.

**Бібліографічний список:**

1. Раданович Н.М. Національна імплементація міжнародних договорів щодо прав людини: загальнотеоретичне дослідження (на матеріалах впровадження Конвенції про захист прав і основних свобод людини) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. / Н.М. Раданович ; Львівський національний ун-т імені Івана Франка. – Л., 2000. – 19 с.
2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини. Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 30. – Ст.260.
3. Про заходи щодо реалізації Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [Електронний ресурс] // Постанова Кабінету Міністрів України від 31 травня 2006 р. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/784-2006-%D0%BF>.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підстав перегляду судових рішень. Закон України від 11 лютого 2010 р. № 1876-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 18. – Ст.139.
5. Господарський процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 6. – Ст.56.
6. Цивільний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – №№ 40-42. – Ст.492.
7. Кодекс адміністративного судочинства України // Відомості Верховної Ради України – 2005. – №№35-37. – Ст.446.
8. Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя [Електронний ресурс] // Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 19.12.2014 р. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0013740-14>.
9. Яковлев А.А. Міжнародно-правове співробітництво у захисті права власності в системі Ради Європи: автореф. дис. ... канд. юрид. наук 12.00.11. / А.А. Яковлев ; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х., 2009. – 20 с.

*Стаття посвячена вопросам применения положений Конвенции о защите прав и основных свобод человека во внутренней деятельности государства. Основное внимание уделено решениям Европейского суда по правам человека, их влиянию на национальную имплементацию Конвенции. Рассмотрены направления имплементации Конвенции в правовую систему Украины.*

*The article is dedicated to the matters concerning the application of the Convention for the protection of human rights and fundamental freedoms in the internal activities of the state. The emphasis in the article is paid to the European Court of Human Rights decisions, their impact on the implementation of the*

*Convention. The directions of the implementation of the Convention in the legal system of Ukraine are considered.*

Стаття надійшла до редколегії 18.09.2015

УДК 327:304.4(4-672ЄС)

*Граціотова В. І., ОНУ ім. І. І. Мечникова*

## **ПРОБЛЕМИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ В ПОЛІТИЧНУ ПРАКТИКУ КРАЇН ЄС ТА ПРИЧИНИ ЙОГО КРАХУ**

*Шукаючи відповідь на фундаментальне питання про справедливість в полікультурних ліберальних державах, феномен мультикультуралізму переміщується з метафізичної площини в інституційну проблему збереження цілісності національних держав країн ЄС і в політичну практику, на яку покладена уся відповідальність за успішне вирішення дилеми рівності прав і свобод громадян, що належать до різних культурних традицій.*

Єдина вада, здатна вразити людську групу й перешкодити їй повністю реалізувати свою природу, – це бути одній.  
К. Леві-Стросс.

Соціально-політична реальність, яку покликаний зафіксувати термін «мультикультуралізм» складна та різноманітна. Саме тому існує багато визначень мультикультуралізму, кожне з яких відображає окреме значення цього феномену.

Критики мультикультуралізму розглядають його як загрозу правам людини, як політику культурної дезінтеграції [4]. Мультикультуралізм донедавна сприймався як засіб, який здатний пом'якшити негативні (насамперед для традиційних культур, етнічних та конфесійних груп) наслідки глобалізації, але звужуючи філософський погляд на феномен мультикультуралізму до інституційного рівня, сучасні представники гуманітарної науки і практики в Європі (політологи, соціологи, політики) зіткнулися з тим, що взаємодія культур поки не знаходить належного відображення в теорії і стримується на практиці.

Однією з причин краху політики мультикультуралізму в країнах ЄС, російська дослідниця мультикультуралізму А.В. Веретевська називає заміщення цілей політичної практики мультикультуралізму